

ЧЕЧЕЛЬНИЦЬКІ ІМПОРТИ ТА НАСЛІДУВАННЯ В МАЙДАНЕЦЬКОМУ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На основі опублікованих джерел подано короткий огляд контактів населення чечельницької групи Буго-Дністровського межиріччя з трипільськими племенами синхронних локальних утворень. Охарактеризовано методику вивчення та набір імпорту і наслідувань із керамічної колекції поселення томашівської групи Майданецьке. Детально розглянуто колекцію 2014 р., опрацьовану особисто автором.

Ключові слова: трипільська культура, етап СІ, чечельницька група, томашівська група, Майданецьке, керамічні імпорти та наслідування, контакти між населенням.

Вступ

Керамічні імпорти та наслідування є надважливим джерелом для характеристики історичних подій у давніх суспільствах. Одним із головних питань, яке вдається розглянути з їхньою допомогою, є відносна хронологія. Проте, як і будь-які дані, використання імпорту та наслідувань для побудов схем відносної хронології потрібно корелювати з іншими методами датування, як-от з радіокарбонним датуванням чи математичним моделюванням. Однак як первинна стадія для визначення хронологічної послідовності існування поселень та їхніх локальних об'єднань імпорту речі є, безумовно, важливими.

Наявність та визначення відсотка імпорту та наслідувань у керамічних комплексах поселень може допомогти в розгляді питань обміну, взаємозв'язків, міграцій та загалом будь-яких видів контактів іноетнічного населення. Аналіз керамічного матеріалу, проведений Т. М. Ткачуком [28] на пам'ятках різних локальних груп Трипілля кінця етапу СІ – початку етапу СІІ, демонструє таку картину контактів: незначна кількість імпорту чи імітацій на пам'ятках одночасових груп може вказувати на перебіг у цей час певних конфліктів та зменшення взаємовідносин між сусідніми групами. Якщо кількість імпорту-імітацій перебуває в межах 0,1–2 %, то це свідчить про стабільний обмін між групами. Значення 3–5 % вказує на значну інтенсивність обміну між сусідніми групами. Якщо ж кількість імпорту перевищує позначку 5 %, маємо справу з досить інтенсивними впливами та, можливо, навіть відображенням міграційних процесів [28, р. 36, 40].

Різносторонні контакти чечельницької групи

Наявні археологічні матеріали, насамперед знахідки керамічного посуду, дають змогу простежувати різноманітні зв'язки та контакти населення чечельницької групи Буго-Дністровського межиріччя з трипільцями навколишніх регіонів, що дає підстави для міркувань про їхні можливі відносини.

С. М. Рижов синхронізував пам'ятки чечельницької групи на етапі СІ з томашівською групою Буго-Дніпровського межиріччя. Згідно з цим, поселення Черкасів Сад II було найранішим та зіставлене з пам'ятками ранньої фази томашівської групи. Також воно перебуває в одному хронологічному проміжку з пам'яткою Магала (шипинецька група). Пізнішим поселенням чечельницької групи є епонімна пам'ятка, синхронізована з другою та третьою фазами томашівської, а також із поселеннями Побужжя – Торків, Городище 2; Пруто-Подністров'я – Петрени, Главан I, Варварівка VIII, Шипинці В; Волині – Стрижівка та в Середньому Подніпров'ї – Чапаєвка і Коломийщина I. Найпізнішим вважається поселення Білий Камінь. Його існування хронологічно збігається з четвертою фазою томашівської групи та пам'ятками Валя Лупулуй, Варварівка XV і Більче Золоте-Сад II [11, с. 11].

Отже, на етапі СІ чечельницька група співіснувала з низкою інших груп трипільської культури. На північному сході розміщувалися канівська та томашівська групи, на заході та північному заході – населення петренської та шипинецької груп і городищенського типу. Ще далі на захід та південний захід існували племена груп Бахлуй та Бістріця [15, с. 44–46, 55, карта 2]. Із кількома

такими племенами чечельницьке населення мало жваві контакти.

С. М. Рижов відзначав, що населення томашівської групи мало найбільші зв'язки з чечельницьким. Свідченням цього є імпорти або місцеві керамічні наслідування, знайдені майже на кожному томашівському поселенні [13, с. 466]. Особливо великою кількістю імпортів та наслідувань вирізняються поселення Тальне 2 [4] та Майданецьке [18, с. 88–89, 114].

Ситуація з прямими керамічними імпортами, але вже томашівськими, на чечельницьких пам'ятках також доволі поширена. Гострореберний кубок із біхромним розписом чорною та червоною фарбами, що, очевидно, належав спареній посудині – «близнятам», знайдено в Чечельнику. У групі «столового» посуду з Білого Каменя є кілька фрагментів кераміки, що різко відрізняються за глиняною масою, морфологією та орнаментациєю. Серед них найвиразнішим є фрагмент ребра з ручкою від біконічної посудини, що виготовлена з каолінітової глини. Поверхня посудини покрита ангобом цегляно-рудого кольору, поверх якого нанесено розпис темно-коричневою фарбою. Подібна кераміка характерна для пам'яток третьої та четвертої фази розвитку томашівської групи, сусіднього Буго-Дніпровського межиріччя [5, с. 49–52].

Окрім томашівського, населення чечельницької групи контактувало і з населенням петренських пам'яток пізньої фази Середнього Подністров'я. Серед керамічного комплексу поселення Ялтушків I траплялося багато як імпортних посудин, так і запозичень окремих орнаментальних схем, зображених на сфероконічних посудинах, кубках та горщику [14, с. 144]. Подібну ситуацію зафіксовано і на матеріалах пам'ятки Липчани-Сад [15, с. 44].

Пізнопетренські пам'ятки стали генетичною підосною поселень типу Варварівка XV, з якими також підтримували відносини мешканці чечельницької групи [13, с. 466]. Тобто етнокультурна ситуація в Середньому Подністров'ї, зокрема на керамічному матеріалі, змінювалася, а зв'язки між різними локальними групами тривали далі. Матеріали Варварівки XV є підтвердженням контактів чечельницьких племен з кукуетським населенням лівобережжя середнього Дністра. Тут простежується наслідування в орнаментациї біконічних широкогорлих посудин, конічних та сфероконічних мисок [8, с. 31, 32].

Відносини ж зі східнотрипільськими племенами Середнього Подніпров'я відбувалися, мабуть, за посередництва томашівського населення. Говорити про ці зв'язки дають змогу окремі елементи

орнаментів кераміки [13, с. 466]. Свідченням глибокого проникнення чечельницьких традицій на північний схід є матеріали поселення Крутуха-Жолоб, що розташоване на р. Булатиці, лівобережній притоці Дніпра. Тут на біконічній амфорі простежуються деталі орнаменту, притаманні декоруванню чечельницького посуду [1, с. 10–12, рис. 2, 4]. Зазначену пам'ятку зараховано до типу Гришинці I, який на рубежі етапів СІ та СІІ є завершальною ланкою існування канівської лінії розвитку [9, с. 14; 10, с. 13].

Унаслідок різносторонніх контактів між групами з'являються синкретичні пам'ятки [13, с. 461]. Яскравим представником подібних процесів є поселення Стіна IV на р. Русава (права притока р. Дністер) [6; 7]. Серед керамічного комплексу дослідники виокремили посуд, виготовлений і декорований за петренськими, чечельницьким та томашівськими традиціями. Трапляється також поєднання форм та орнаментів, що мають як чечельницькі, так і петренські риси. Поряд з цим на поселенні є кераміка, яка свідчить про шипинецькі та кукуетські впливи. Загалом керамічний матеріал Стіни IV свідчить про одночасове існування пізніх фаз чечельницької, шипинецької, томашівської та східних відгалужень петренської груп [16, с. 265–273]. Немирів-Могилки та Рахни Собої правобережжя Південного Бугу є, можливо, синкретичними пам'ятками з поєднанням трьох традицій: місцевих середньобузьких, чечельницьких та томашівських. Останні домінують. З Рахнів Собої походять імпортні томашівські посудини [12, с. 147].

Методика виокремлення чужорідного посуду з колекції Майданецького

Основними елементами для визначення локально-хронологічної належності посуду є поєднання таких ознак: 1. глиняне тісто; 2. спосіб обробки поверхні; 3. орнаментальна схема; 4. форма.

Володіючи знаннями відповідно до зазначених пунктів у межах хоча б однієї локальної групи, незброєним оком можна розпізнати виробу, принесені (імпорти) або виготовлені на місці, але з використанням інших традицій (наслідування), притаманних сусіднім локальним групам. Імпортній посудині будуть притаманні максимум чотири ознаки, а імітації – максимум три.

Імпорти та наслідування з об'єктів, досліджених у Майданецькому у 2014 р., класифіковано за набором поданих вище ознак, де кожна цифра означає наявність певної властивості знайденої

посудини. До прикладу, цифровий індекс «1-2-3-4» (тісто-обробка поверхні-орнамент-форма) означає наявність усіх відмінних особливостей знайденої посудини, що, безсумнівно, має стосунок до імпортованих зразків. Індекс «3-4» позначає тільки наявність кількох ознак (у цьому випадку «орнамент-форма»). Тобто цифровими індексами позначено відмінні риси посуду від загального керамічного комплексу Майданецького. Знак «?» в індексі означає неможливість визначення цієї ознаки (не збереглася, недостатня величина фрагмента).

Найголовнішою ознакою імпортного посуду серед колекцій томашівської групи є інакше глиняне тісто. Використання населенням певного регіону інших видів глиняних мас для виготовлення керамічних виробів залежить від кількох особливостей. Найперше, від місцевих покладів глини, а також її природних властивостей. Наступний чинник – це дотримання наявних традицій у відборі глини, приготуванні тіста та в подальших виробничих процесах.

Відповідно до власних спостережень за цією категорією матеріалу та корелюючи власні дані з інформацією, поданою попередниками, можна зробити певні узагальнення. Для виготовлення «столового» посуду населення томашівської групи переважно використовувало глину каолінітового типу, іноді озалізнену. Домішками був пісок, кварц, шамот. Відмінністю томашівської кераміки є значна домішка піску в глиняній масі «столового» посуду. Окрім цього, для формування вкрай рідко використовували і добре відмулену глину. Ще однією особливістю посуду є те, що його поверхню

покривали однотонною фарбою, що зазвичай має колір від світло-жовтого до буро-червоного. Ця фарба слугувала фоном для основного монохромного орнаменту, виконаного темно-коричневою чи чорною фарбою. Біхромний орнамент є рідкістю, так само як і лоціння поверхні.

Імпорти та імітації з Майданецького

Розкопки поселення томашівської групи Майданецьке розпочалися у 1972 р. і тривали з невеликими перервами до 1991 р. Загалом було 15 сезонів (1972–1976, 1979–1980, 1983–1991). Незмінним керівником експедиції був М. М. Шмаглій. У різні роки на розкопках працювали археологи М. Ю. Відейко, Н. Б. Бурдо, К. В. Зінковський, С. М. Рижов та багато інших [18].

У НА ІА НАНУ автор опрацював вісім звітів з досліджень у Майданецькому за такі роки: 1973, 1979, 1984–1989 [17; 20–26]. У семи з них вдалося знайти інформацію про чужорідний посуд, виявлений під час досліджень [20, арк. 13, табл. XVIII: 2, табл. XXX: 2; 21, арк. 20, 22, рис. 44: 1–2, 45: 1–2; 22, арк. 23, 25, 26, рис. 70, 71: 4–7; 23, арк. 3, 5–6, рис. 40б, 53, 54; 17, арк. 25, рис. 76; 24, арк. 14, рис. 28: 2–3, рис. 32: 1–2; 26, арк. 16, рис. 58]. Виявлено шість типів посуду за формою, а саме: I. миски; II. кубки; III. амфори; IV. біконічний посуд; V. грушоподібний посуд; VI. кратери. Кількісні показники подано в таблиці.

У 2013 р. [2] розкопки Майданецького поновлено спільними роботами ІА НАНУ та Університету в м. Кіль (Німеччина) під керівництвом

Таблиця. Розподіл імпортів та наслідувань з Майданецького по досліджених об'єктах

Тип посуду	Об'єкти																			Оголювач								
	Е	Ж	З	И	М	П	У	Ц	Ш	Щ	Я1	1	2	3	4	Яма 2	80	91	92									
	і	н	і	н	і	н	і	н	і	н	і	н	і	н	і	н	і	н	і		н							
Миска	1	3			1						1	1		1					4	12								
Кубок						1		1				1					1		4	7	1							
Амфора										1				1						2								
Біконічний посуд	2	2		1	1	2	5		1	1	1			1		2		1	1	2	3	1	22	6				
Грушоподібний посуд										1														1				
Кратер			1																						1			
Всього	3	5	1	1	1	3	6		1	1	1	1		2	2	2	1	2	2		1	1	1	2	11	1	44	8

Примітка. Літера «і» – імпорт, «н» – наслідування.

М. Ю. Відейка та Й. Мюллера. Роботи тривали також у наступні 2014 [3] та 2016 рр. Ми опрацювали колекцію посуду кампанії 2014 р.¹

У результаті імпорту виявлено в трьох розкопках: № 80, № 91 та № 92. Загальна кількість фрагментів імпортного посуду становить 52 екземпляри (39 – на об'єкті № 92, 10 – на об'єкті № 91 та 3 – на об'єкті № 80), які належали щонайменше 17 посудинам. Місцеві наслідування знайдено на об'єктах № 80 та № 92, в загальній кількості 45 фрагментів від двох посудин.

Розкоп № 80 представлений багатощаровим горном для випалу кераміки та двома ямами. Тут знайдено три фрагменти імпорту від різних посудин. Перший із них – стінка посудини (1-?-?-?), піддана повторному високотемпературному випалу, внаслідок чого її колір став темно-сірим, але все ж посудина виготовлена з добре відмуденого тіста – беззаперечно, це фрагмент імпортової посудини. Його знайдено серед подібних за кольором фрагментів у заповненні ями біля горна. Другий імпорт – це верхня частина біконічного кубка (1-2-3-4) з прямими вінцями, на верхню частину яких нанесено орнамент у вигляді фестонів. На тулуб нанесено горизонтальну лінію (рис. 1: 2). Поверхня в окремих місцях залощена, покрита світлим ангобом. Третій імпорт – це фрагмент вінця посудини (1-2-?-4) відкритого типу (рис. 1: 8).

Наслідування представлено всього одним фрагментом стінки біконічної посудини (3-?), орнаментованої стрічкою з паралельних ліній різної товщини (рис. 1: 9).

Розкоп № 91 – це траншея розмірами 8×1 м, якою досліджено частину глинобитного завалу споруди та ями біля неї. У межах споруди знайдено сім фрагментів верхньої частини від біконічної посудини (1-2-3-4), декорованої стрічками фестонів під вінцями (рис. 1: 4). Тут же знайдено і фрагменти стінок ще однієї біконічної посудини (1-2-3-4), орнаментованої знову ж таки стрічкою з ліній різної товщини та невеличким колом-крапкою (рис. 1: 10). Окрім цього, знайдено два фрагменти стінок (1-?-?-?).

Розкоп № 92 повністю розкрив усю площу глиняного завалу однієї споруди, сусідньої до об'єкта 91. Знахідок імпорту тут найбільше. Серед них є чотири (1-2-3-4; 1-2-?-4; 1-?-?-4; 1-?-?-4) біконічних гострореберних кубки з високими прямими вінцями (рис. 1: 3, 5–7). Нижня частина посудин злегка вигнута назовні. Для орнаменту використано листоподібну схему та стрічки

з прямих паралельних та хвилястих ліній на ребрі посудин. Під вінцем – горизонтальна лінія, фестони. Від вінця до ребра під гострим кутом опускаються дві прогнуті лінії. Миски зрізано-конічної форми також представлено фрагментами вінця від чотирьох посудин (для всіх: 1-?-?-?). Від основного керамічного комплексу Майданецького вони відрізняються лише глиняною масою. Визначити інші особливості неможливо. Біконічні посудини представлено стінками нижніх частин із набором ознак 1-?-?-?. Ще від однієї біконічної посудини (1-?-?-4) маємо фрагменти денця та округлого ребра. Визначити форму посудин, до яких належали ще вісім фрагментів стінок імпорту посудин, неможливо (1-?-?-?).

Найбільшою кількістю фрагментів (44 шт.) представлено посудину – місцеве наслідування біконічної форми (3-4), – яка орнаментована овалами зі стрічок (рис. 1: 1).

Усі імпорту посудини, знайдені в Майданецькому у 2014 р., виготовлені з добре відмуденої озалізненої глини, тільки в одному випадку помітно, що глиняне тісто виготовлене змішуванням каолінітової та озалізненої глини, останньої при цьому додано в більшій кількості.

Дискусії

Для більшості імпорту та наслідувань з Майданецького знаходимо аналогії в матеріалах чечельницької групи. Імпорту речі могли б бути лише відображенням процесів товарного обміну. Але тут запереченням виступає наявність наслідувань на поселенні. Адже при обміні товарами виготовляти наслідування практично нема потреби, а от при взаємопроникненні населення цього не уникнути.

Більшість імпорту та наслідувань за наявними матеріалами знайдено в житлах другого (від центру) овалу забудови поселення. Результати підрахунків (рис. 2) показують, що найбільшу кількість імпорту на розкопаних комплексах Майданецького становлять великі посудини, так звані біконічні. Якщо розглядати проблему імпорту у Майданецькому як процес включення до складу общини мегапоселення вихідців з інших общин, то маємо справу з відображенням процесу транспортування прибульцями, можливо, продуктів харчування (наприклад, зерна), що потрібні для початкового життєзабезпечення на новому місці. Можливо, майбутній детальний розгляд проблеми імпорту та наслідувань у Кукутені-Трипіллі дасть ключ до розгадки процесів переселення общин на інші території та започаткування нових поселень.

¹ Автор щиро вдячний керівникам досліджень у Майданецькому М. Ю. Відейку та Й. Мюллеру за можливість ознайомитися з колекцією посуду 2014 р.

Особливо це важливо в поєднанні з результатами розкопок різних об'єктів.

Також значну кількість великих посудин-наслідувань, враховуючи особливості керамічного виробництва в Майданецькому, а саме його професіоналізацію [27, р. 237–250], можна пояснити тим, що чечельницьке населення мало можливості організувати виробництво принаймні частини посуду за власними зразками і традиціями. Його знахідки в різних частинах поселення можуть фіксувати проживання там носіїв цих традицій. Разом із тим відзначимо, що на Майданецькому поки що не виявлено житла винятково з чечельницьким посудом, а там, де його виявлено, він становить меншість у наборі посуду.

Наведені факти, на думку дослідників Майданецького, свідчать про інтеграцію певної

частини населення чечельницької групи до складу громади Майданецького [20, с. 14, 15]. Можна також припустити, що інтеграція передбачала також допуск населення чечельницької групи до виробництва кераміки на цьому поселенні (знахідки наслідувань) та включення в систему дарообміну (поширення імпорту). Разом із тим, судячи з наявних матеріалів, у Майданецькому не створювалися чисто «чечельницькі» анклави.

У випадку з томашівськими імпортами та наслідуваннями в ареалі поширення чечельницької групи, вірогідно, спостерігаємо картину, «дзеркальну» до ситуації з інтеграцією чечельницького населення до складу поселень-гігантів томашівської групи, як на виробничому, так і на суспільному рівнях.

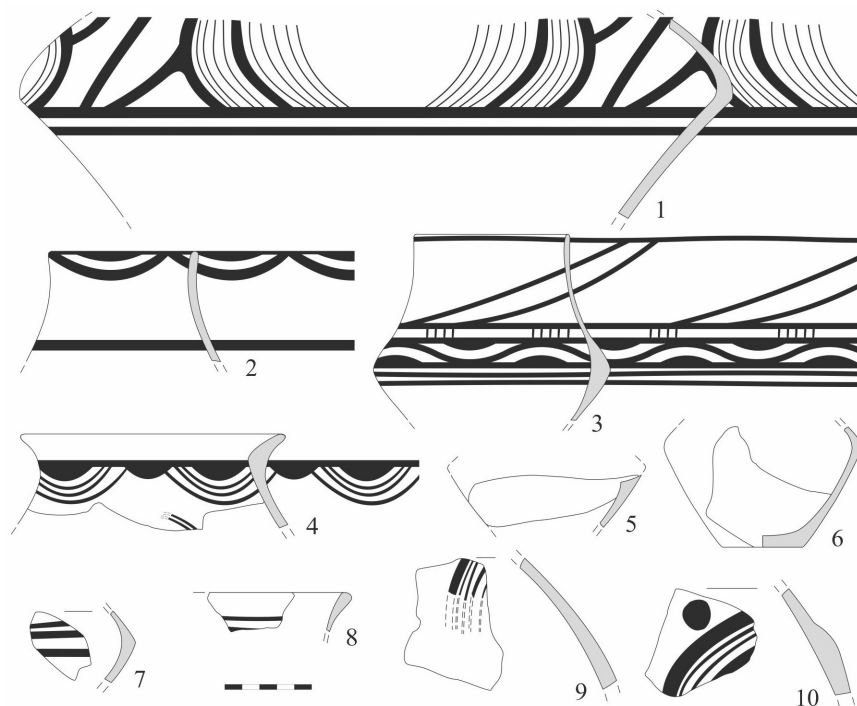

Рис. 1. Імпорти (2–8, 10) та наслідування (1, 9) з Майданецького, дослідження 2014 р.

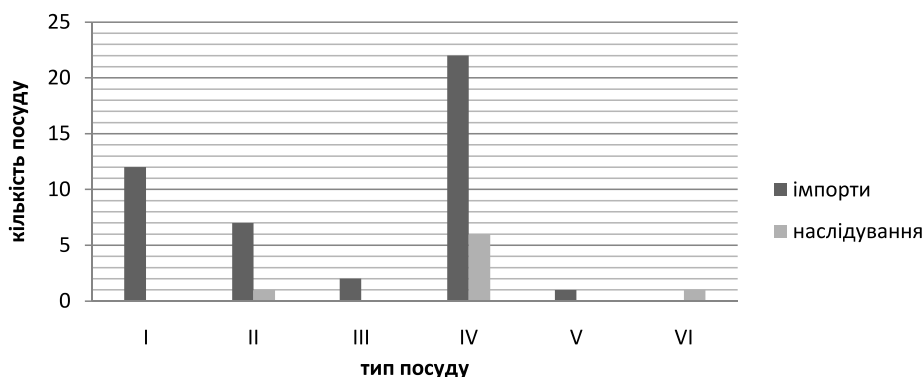

Рис. 2. Кількість імпорту та наслідувань із Майданецького, розподілених за типами посуду: I – миски; II – кубки; III – амфори; IV – біконічний посуд; V – грушоподібний посуд; VI – кратери

Список літератури

- Бузян Г. М. Група поселень трипільської культури на Переяславському Лівобережжі / Г. М. Бузян // Трипільські поселення-гіганти : матеріали міжнар. конф. – К., 2003. – С. 8–13.
- Відейко М. Відновлення комплексних досліджень на поселенні біля с. Майданецького / М. Відейко, Н. Бурдо, Й. Мюллер [та ін.] // Археологічні дослідження в Україні 2013. – К. : Стародавній Світ, 2014. – С. 266–267.
- Відейко М. Ю. Розкопки залишків будівель та гончарних горен у центральній частині трипільського поселення біля с. Майданецького / М. Ю. Відейко, Й. Мюллер, Н. Б. Бурдо [та ін.] // Археологічні дослідження в Україні 2014. – К. : Стародавній Світ, 2015. – С. 250–252.
- Круц В. А. Отчет о работе Тальновского отряда Трипольской экспедиции в 1990 г. / В. А. Круц, М. Ю. Видейко // НА ІА НАНУ. – 1990/76. – 26 арк.
- Круц В. О. Фази розвитку пам'яток томашівсько-сушківської групи / В. О. Круц, С. М. Рижов // Археологія. – 1985. – № 51. – С. 45–56.
- Макаревич М. Л. Отчет о раскопках и разведках в с. Стена и Кислицком Томашпольского р-на Винницкой области / М. Л. Макаревич // НА ІА НАНУ. – 1959/10. – 32 арк.
- Макаревич М. Л. Отчет об исследованиях в районе с. Стена на Среднем Днестре в 1958 г. / М. Л. Макаревич // НА ІА НАНУ. – 1958/6. – 16 арк.
- Маркевич В. И. Познетрипольские племена Северной Молдавии / В. И. Маркевич. – Кишинев : Штиинца, 1981. – 196 с.
- Овчинников Е. В. Розписна кераміка канівської групи Кукутень-Трипілля / Е. В. Овчинников // Археологія. – 2012. – № 1. – С. 13–26.
- Овчинников Е. В. Трипільське населення Нижнього Поросья (етапи VII–CI) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.04 «Археологія» / Е. В. Овчинников. – К., 2007. – 20 с.
- Рижов С. М. Кераміка поселень трипільської культури Буго-Дніпровського межиріччя як історичне джерело : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.04 «Археологія» / С. М. Рижов. – К., 1999. – 18 с.
- Рижов С. М. Кераміка поселень трипільської культури Буго-Дніпровського межиріччя як історичне джерело : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.04 «Археологія» / С. М. Рижов // НА ІА НАНУ. – Ф. 12. – Оп. 2. – Спр. 789. – К., 1999. – 435 арк.
- Рижов С. М. Сучасний стан вивчення культурно-історичної спільності Кукутень-Трипілля на території України / С. М. Рижов // Археологія / упоряд.: Ю. Рассамкін, С. Рижов ; НАН України, Фондація ім. О. Ольжича, Дослід. Фондація ім. О. Ольжича, США, Фондація ім. О. Ольжича, Канада. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2007. – С. 437–477.
- Рижов С. М. Трипільські пам'ятки петренської локальної групи Поділля / С. М. Рижов // Трипільські поселення-гіганти : матеріали міжнар. конф. – К., 2003. – С. 140–145.
- Ткачук Т. М. Локально-хронологічні групи культури Трипілля-Кукутень з мальованим посудом (етапи VII–CI) / Т. М. Ткачук // Kultura trypolska: wybrane problemy : materiały z polsko-ukraińskiego seminarium naukowego, Muzeum Regionalne w Stalowej Woli, 7 października 2005. – 2005. – S. 42–56.
- Ткачук Т. М. Нові дані про локально-хронологічну приналежність поселення Стіна IV / Т. М. Ткачук, О. О. Якубенко // Українознавчі студії. – Івано-Франківськ, 2002–2003. – № 4–5. – С. 265–274.
- Шмаглий Н. М. Исследования в Майданецком в 1987 г. О работе Майданецкого отряда Трипольской экспедиции в 1987 г. / Н. М. Шмаглий, М. Ю. Видейко // НА ІА НАНУ. – 1987/5«б». – 30 арк.
- Шмаглий Н. М. Майданецкое – трипольский протогород / Н. М. Шмаглий, М. Ю. Видейко. – К., 2005. – 168 с. (електронне видання).
- Шмаглий Н. М. Микрохронология поселения Майданецкое / Н. М. Шмаглий, М. Ю. Видейко // Раннеземледельческие поселения-гиганты трипольской культуры на Украине : тезисы докладов I полевого семинара. – Тальянки, 1990. – С. 91–94.
- Шмаглий Н. М. Отчет о работе трипольской комплексной экспедиции в 1979 г. (с. Майданецкое, Черкасской обл.) / Н. М. Шмаглий // НА ІА НАНУ. – 1979/276. – 17 арк., 34 табл.
- Шмаглий Н. М. Отчет о работе Майданецкого отряда Трипольской экспедиции в 1988 г. / Н. М. Шмаглий, М. Ю. Видейко // НА ІА НАНУ. – 1988/4«б». – 23 арк., 47 рис.
- Шмаглий Н. М. Отчет о работе Майданецкого отряда Трипольской экспедиции в 1985 г. / Н. М. Шмаглий, М. Ю. Видейко // НА ІА НАНУ. – 1985/23в. – 41 арк., 95 мал.
- Шмаглий Н. М. Отчет о работе Майданецкого отряда Трипольской эксп. в 1989 г. / Н. М. Шмаглий, М. Ю. Видейко // НА ІА НАНУ. – 1989/17а. – 11 арк., 62 рис.
- Шмаглий Н. М. Отчет о работе Майданецкого отряда Трипольской экспедиции в 1986 году / Н. М. Шмаглий, М. Ю. Видейко // НА ІА НАНУ. – 1986/2а. – 19 арк.
- Шмаглий Н. М. Отчет о работе Майданецкого отряда Трипольской экспедиции ИА АН УССР за 1981 г. (разведки) / Н. М. Шмаглий // НА ІА НАНУ. – 1981/11. – 8 арк., 8 табл., польова документація.
- Шмаглий Н. М. Отчет о работе Майданецкого отряда Трипольской экспедиции за 1984 г. / Н. М. Шмаглий, М. Ю. Видейко // НА ІА НАНУ. – 1984/38б. – 25 арк., 112 табл., польова документація.
- Korvin-Piotrovskiy A. Pottery Kilns in Trypillian Settlements. Tracing the Division of Labour and the Social Organization of Copper Age Communities / A. Korvin-Piotrovskiy, R. Hofmann, K. Rassmann [et al.] // Trypillia-Megasites and European Prehistory. 4100–3400 BC / Ed. by J. Müller, K. Rassmann and M. Videiko. – Maney Publishing, 2015. – P. 221–252.
- Tkachuk T. Ceramic imports and imitations in Tripilye culture at the end of period CI – period CII (3.900–3.300 BC) / T. Tkachuk // Import and imitation in archaeology / Ed. by P. Biehl and Y. Rassamakin. – Langenweissbach, 2008. – P. 35–50.

V. Rud

CHECHELNYK GROUP IMPORTS AND IMITATIONS IN MAIDANETSKE: FORMULATION OF THE PROBLEM

Ceramic imports and imitations are an important source for reconstruction of the ancient society's history. They can help to resolve the issues of relative chronology, synchronization, and relationship between alien ethnic population groups.

Chechelnyk group of Trypillia culture of the Buh-Dniester interflaves coexisted during the phase CI with Tomashivka, Kaniv, Petreny, Shypentsi, Middle Buh River region, Bahlui, and Bystrytsia groups. According to the imports and imitations, Chechelnyk population had contacts with the first five groups.

There are syncretic settlements on the border of Chechelnyk group. Their ceramic systems combine cultural traditions of several local groups. We have such contact zones with Tomashivka, Petreny, and South Buh River groups.

Chechelnyk group population mostly had contacts with the population of Tomashivka group (the Southern Buh and the Dnipro interflaves). We have the largest collection of Chechelnyk ceramic imports and imitations at Tomashivka group settlement Maidanetske: 52 instances.

To define the "alien" in the ceramic collection it is necessary to combine the following characteristics: 1. clay dough; 2. the method of surface treatment; 3. the ornamental scheme; 4. the form. Imported product differs in all characteristics, whereas imitation does maximum in three.

Imports and imitations in Maidanetske are presented by six types of vessels: a bowl; a cup; an amphora; a biconic vessel; a pear-shaped vessel; a crater. Most of them are found in dwellings of the second ellipse of the settlement construction. These products are also known from the other buildings, pit, and the production object: kiln. The largest amount of pottery is represented by big-size vessels (biconic).

Obviously, massive appearance of imports at the settlement is the result of the integration of Chechelnyk population to the community of Maidanetske. The arriving population made imitations according to their own traditions. However, this is not the final model that can explain the appearance of imports and imitations in Maidanetske.

Keywords: Trypillia culture, phase CI, Chechelnyk group, Tomashivka group, Maidanetske, ceramic imports and imitations, contacts between the populations.

Матеріал надійшов 29.10.2016

УДК 903.087.048(477.8)

Отроценко В. В.

ОБРАЗНИЙ РЯД КАРПАТО-МІКЕНСЬКОГО ОРНАМЕНТАЛЬНОГО СТИЛЮ

Стаття є спробою виявити та здійснити аналіз системи образів карпато-мікенського орнаментального стилю (II тис. до РХ). Зародження стилю пов'язане з кланами воїнів-колісничих, які сформувалися на межі III–II тис. до РХ в спільнотах скотарів Степу. Базові елементи стилю відбивають протистояння сил Світла (солярна символіка) й Птьми (образ змія / дракона). На дуалізмі побудовані епічні міфи індоіранських племен. Сюжети міфів дають змогу вийти на семантику мотивів та образів стилю, відтворених на стелах, атрибутах влади (клейнодах), деталях кінської вузди, зброї, побутових речах та прикрасах.

Ключові слова: мікенська хвиля, образи Сонця, змія / дракона, тема змієборства, образ досконалого світу.

Сюжет статті виник у результаті контакту з представниками точних наук – колективом журналу «Міждисциплінарні дослідження складних систем», який видають Національний

педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова та Міждисциплінарний науково-дослідний центр складних систем. Контактів посприяв видатний український математик, академік